

Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çalışanların Eğitim Düzeyi İle Ücret Düzeyi Arasındaki İlişki *

The Relationship between Education Level and Wage Level of Employees in Industry and Service Sector

Cemal KALSEN¹, Kasım KARAKÜTÜK²

• Geliş Tarihi: 21.03.2019 • Kabul Tarihi: 06.07.2019 • Çevrimiçi Yayın Tarihi: 06.07.2019

Öz

Bu araştırmanın amacı, Afyonkarahisar ili ve merkez ilçelerinde KOSGEB veri tabanına kayıtlı sanayi ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde çalışanların eğitim düzeyi ile ücret düzeyi arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma, nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığı “karma araştırma” yöntemi ile yapılmıştır. Araştırma, mikro ölçekli 32, küçük ölçekli 13, orta ölçekli altı işletme olmak üzere toplam 51 işletme ve 576 çalışanla gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde aritmetik ortalama, yüzde, frekans, standart sapma, çoklu doğrusal regresyon tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, hizmet sektöründe kadın çalışanların eğitim düzeyi, erkek çalışanların eğitim düzeyinden daha yüksektir. Eğitim düzeyi yüksek olan kadın ve erkek çalışanlar hizmet sektöründe, eğitim düzeyi düşük olan çalışanlar ise sanayi sektöründe istihdam olanağı bulmaktadır. Sanayi sektöründe lisans mezuniyetinin, hizmet sektöründe ise ön lisans ve lisans mezuniyetinin ücret düzeyi üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Aynı eğitim düzeyine sahip olmalarına karşın kadın çalışanlar, erkek çalışanlardan daha az aylık ücret elde etmektedir. Kadın çalışanların aylık ücreti üzerinde en çok etkili olan faktör eğitim düzeyi olurken, erkek çalışanlarda eğitim düzeyi, yaş, çalışılan sektör, çalışma yılı ve yapılan iş değişkenlerinin ücret düzeyi üzerinde etkili olduğu saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: Eğitim düzeyi, ücret, sanayi sektörü, hizmet sektörü, eğitim ekonomisi

Atıf:

Kalsen, C. ve Karakütük, K.(2020). Sanayi ve hizmet sektöründe çalışanların eğitim düzeyi ile ücret düzeyi arasındaki ilişki. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 214-233.doi: 10.9779/pauefd.542939

* Bu çalışma Cemal Kalsen’in Prof. Dr.Kasım Karakütük danışmanlığında yürüttüğü doktora tezinden üretilmiştir

¹Dr. Uşak Milli Eğitim Müdürlüğü Maarif Müfettişi, ORCID: 0000-0001-7537-0979, cemalkalsen@gmail.com

²Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0003-3136-1979, kkrrtk@gmail.com

Abstract

The purpose of this study is to determine the relationship between the level of education and wage level of the employees working in the industrial and service sector registered in KOSGEB database in Afyonkarahisar province and its central districts. The research is a method of “mixed research” in which both quantitative and qualitative methods are used together. The study was carried out with 51 enterprises and 576 employees, 32 of which were micro-scale, 13 of which were small-scale, and six of them were medium-sized enterprises. In the analysis of the data, arithmetic average, percentage, frequency, standard deviation, multiple linear regression model were used. According to the results of the study, the level of education of the female employees in the service sector is higher than that of the male employees. The male and female employees with a high level of education find employment in the service sector and those with low levels of education find employment in the industry sector. It has been found out that the graduation in the industry sector has an effect on the wage level of associate and undergraduate graduates in service sector. Despite having the same level of education, female employees earn less monthly wages than male employees. While the most effective factor was the level of education on the monthly wage of the female employees, it was found that the level of education, age, sector of study, year of work and the variables of the work done on male employees were effective on the wage level.

Keywords: level of education, employment, wage, relationship between education and employment, education economics.

Cited:

Kalsen, C. & Karakütük, K.(2020). The relationship between education level and wage level of employees in industry and service sector. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 214-233. doi: 10.9779/pauefd.542939

Giriş

Tarihsel ve toplumsal süreç içinde farklı felsefi yaklaşımlar, egemen oldukları dönemlerde eğitim olgusunu farklı tanımlarla açıklamaya çalışmıştır. Eğitimin çeşitli yönlerine ve niteliğine açılım getiren bu tanımlamalar, eğitim sürecinin kapsamının çok geniş bir toplumsal olgu olduğuna yönelik belirlemelerdir. Toplumsal yaşamda insanı biçimlendiren ve bilinçlendiren, tarihsel süreç içinde önemi her geçen gün artan ve giderek gelişen eğitim olgusunun insan yaşamının en belirleyici ögesi haline gelmesinin nedeni, toplumsal üretim ve tüketime sağladığı katkı ile açıklamak olası görülmektedir.

İnsanın bedensel ve zihinsel yeteneklerini kullanarak doğadan yararlanma eylemi ile birlikte eğitim eyleminin de şekillenmeye başladığı ileri sürülebilir. İnsanın tek başına yeteneğinin, gücünün, çalışmasının olanaksızlığı ve zamanının sınırlı oluşu nedeniyle, insanı diğer insanlarla karşılıklı işbirliği ve dayanışma yapmayı zorunlu kılmıştır. Bu nedenle tarihsel süreç içinde maddi varlıkların üretimi tek bir insanın etkinliği olarak değil, gruplar ve ortaklıklar halinde bir arada eylemde buldukları toplumsal bir etkinlik alanı olarak göze çarpmaktadır (Nikitin, 1996, 12). Bu ortak etkinlikler, üretim eylemi ile eğitim eyleminin karşılıklı olarak birbirinin tamamlayıcısı olduğuna işaret etmektedir. Eğitim ve üretim etkinlikleri sürecinde eğitim, hem toplumsal yaşam biçimini hem de toplumsal yaşam biçimi eğitimi yeniden şekillendirmesinde etkin rol oynamaya başlamıştır. Böylece eğitim ve üretim sonucunda insanın kendi doğası değişim ve dönüşüme uğrarken, sahip olduğu bilgi ölçüsünde doğayı değişim ve dönüşüme uğratmaya başlamıştır. İlin ve Segal'in (1993, 10) de belirttikleri gibi, kültürün yaratılmasında ve bilimin gelişmesinde tek bir insanın değil, milyonlarca kişinin emeğine dayanan insanlığın ortak bir ürünü olduğuna vurgu yapmışlardır. Bu bağlamda eğitim, toplumsal ortak yaşamın ve toplumun ekonomik yaşamın bir ürünü olduğu söylenebilir.

İnsanın üretici yeteneklerini geliştirme ve üretim etkinliğini artırma eğitim etkinliklerinin temel amaçları arasında yer almaktadır. Üretim biçimlerinde ve bilgi birikiminde süreç içerisinde yaşanan değişimlere paralel olarak, toplumun kültürel, ekonomik, felsefe, eğitimsel düşünce, ahlaksal ve hukuksal sistemi de yeniden şekillenmiştir. Kapitalist üretim biçimi, sanayi devrimi ile birlikte hâkim güç olmaya başlamış ve bu üretim biçimi toplumsal yaşamdaki insanların ekonomik rollerini köklü bir değişikliğe uğratmıştır. Kapitalist üretim biçiminden önce bireylerin ekonomik rolleri bir meslek grubu veya aile içinde usta-çırak ilişkisine dayalı bir yapı barındırırken, kapitalist üretimde bu ekonomik roller yeniden biçimlendirilmiştir. Gelişmiş araç-gereç ve makinelerin kapitalist üretimde kullanılmasıyla birlikte farklı eğitimsel donanıma sahip bireyleri de bir arada çalışmasını zorunlu kılmıştır. Bu durum toplumsal bilgi, deneyim ve birikimin gelecek nesillere aktarılması için "okul" denen kurumları ortaya çıkarmıştır (Ünal, 1996, 9-11).

Toplumsal yaşamda okulun yer alması ile birlikte, hem toplumun hem de bireylerin ekonomik rollerine ilişkin bilgi ve becerilerin kazandırılması planlı bir öğrenme ve öğretme süreci ile okulda gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Ünal, 1996, 9-10). Üretim sürecinin ana ögesinin emek faktörü olduğu düşünüldüğünde, emeğin eğitimsel niteliği, hem maddi hem de zihinsel üretimin belirleyicisi konumunda olduğu görülmektedir. Emeğin nitelikli bir değer kazanması ise eğitim süreci sonucunda kazandırılan becerilerle olanaklıdır. Eğitim ile üretim arasındaki bu ilişki, bir yandan hâkim olan güç ilişkilerini de içeren örtük bir ideolojiyi

barındırırken, diğer yandan da yetiştirilecek insan modelini ve eğitim etkinliklerine ayrılacak kaynak miktarını belirlemede etkin bir rol oynamaya başlamıştır.

Toplumsal bir yaratımın ürünü olan eğitim, siyaset, kültür ve ekonomi içinde konumlandırılmaktadır. Yapılan bu konumlandırmalar ile eğitimin, toplumsal yaşamda üç temel görevi yerine getirmek üzere inşa edildiği belirtilmektedir. Eğitimin birinci işlevi, yetiştirilecek olan insan modelinin ülkenin politik sistemine uygun davranış göstermesi, ikinci işlevin eğitimin sisteminin ekonominin ilke ve kurallarına göre işlemesi, üçüncü işlevin ise ekonominin gereksinim duyduğu eğitimsel niteliklere sahip insangücü yetiştirmesi olarak tanımlanmıştır (Tural, 2012, 17; Karakütük, 2006, 152-153). Eğitim-üretim, eğitim-verimlilik, eğitim-istihdam arasında yapılan ilişkilendirmeler, bireyin sahip olduğu eğitimsel niteliklerin gelir artırıcı bir faktör olduğu ve eğitim ile kazanç arasında güçlü bir ilişkinin bulunduğu işaret etmektedir. Üretim sürecinde işgücünün istihdam edilmesi ve bu işgücünün ürettiği değer karşılığında belirli bir ödemeyi de beraberinde getirmektedir. İşgücüne yapılan bu ödemeler, çalışanlar açısından ücret, işletme açısından ise işgücünün ürettiği değere karşılık olarak ödenen parayı ifade etmektedir. İş piyasasının farklı işgücü niteliklerine farklı ücretlendirmeler yapması, “eğitim yatırımlarının getirileri” olarak değerlendirilmektedir. Bireyin eğitimsel niteliklerinin ne kadarının işbaşı yetiştirmelerinden, ne kadarının geçmiş deneyimlerinden elde ettiği konusunda yapılan hesaplamaların belirgin olmaması nedeniyle eğitim-gelir ilişkisini etkileyen ülkenin gelişmişlik düzeyi, bireyin eğitim düzeyi, ailenin kültürel sermayesi ve toplumsal cinsiyet gibi değişkenlerin de göz önüne alınmasını gerektirmektedir. Bireyin eğitimsel nitelikleri, ücretin belirleyicisi olarak kabul edilmesine rağmen, ücreti belirlemede eğitim düzeyinin tek başına belirleyici olup olmadığına yönelik tartışmalar süregelmektedir.

Eğitim, bireylerin deneyimlerinin zenginleştirmesinde, eğitimsel nitelikler kazanmasında ve teknik bilgi düzeylerinin yükseltilmesinde önemli bir belirleyicidir (Aren, 1978, 15). Bilginin üretim girdilerinden biri olarak kabul görmesiyle birlikte, çalışanların eğitimsel nitelikleri ekonomik üretim üzerinde belirleyici bir rol oynamaya başlamıştır. İşgücünün eğitimsel nitelikleri toplumsal üretim sürecinde görünür kılan ve somutlaştıran en belirgin özellik ise emek gücünün zihinsel ve bedensel yeteneklerini kullanarak üretim sürecinde ortaya koyduğu ve maddi varlıklarda somutlaşan emeğin dönüşümüdür. Böylece işgücünün eğitimsel niteliği, mal ve hizmet üretim sürecinde ekonomik üretimin temel belirleyicisi olmaya başlamıştır.

Bireysel düzeyde, istihdam oranları eğitim düzeyi ile yakından ilişkilidir. Modern ekonomide, eğitim düzeyi düşük kişiler arasında geniş çaplı işsizlik oldukça yaygındır. Avrupa ülkeleri arasında, işsizlik oranı lisans eğitimi almış kişiler arasında % 6, ön lisans programlarından mezun olmuş kişiler arasında % 9, ön lisans programı bitirememiş kişiler arasında ise % 18 düzeyinde olduğu belirtilmektedir (Woessmann, 2014, III-IV). İşgücünün sahip olduğu eğitimsel nitelikler ile üretkenliği arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bireyin sahip olduğu bu eğitimsel nitelikler ve bilişsel beceriler yaşam boyu kazancı olumlu yönde etkilemektedir (Psacharopoulos ve Scholter, 2010, 18). Kazanç durumlarına göre, ilköğretim düzeyinden mezun bir kişinin % 9, ortaokul düzeyinden mezun bir kişinin ise % 14 oranında kazançlarında bir artış gösterebileceği tahmin edilmiştir (Tansel ve Daoud, 2011, akt; ERG,2011,149). Türkiye’de yapılan çalışmalarda, yükseköğretim düzeyindeki eğitimin hem topluma hem de bireye geri dönüşünün yüksek olduğu, genel lise düzeyindeki eğitimin geri

dönüş oranlarının, hem toplumsal hem de bireysel açıdan lise düzeyindeki mesleki ve teknik eğitimden daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Türkmen, 2002, 100-103). Tansel 'in (1994) mikro ve makro düzeyde insan sermayesinin eğitim düzeylerinin getirileri ile ilgili çalışmasında, ilköğretim getiri oranlarının, orta eğitimin getiri oranından daha düşük olduğuna işaret etmektedir. Yerleşim yeri, deneyim ve eğitim değişkenleri, hanehalkı kişi gelirindeki değişimin yaklaşık % 24'ünü açıklayabilmektedir (Sarı, 2002, 378).Varlır, eğitimin kazançların belirlenmesinde önemli rol oynadığı ve Türkiye'de diploma getirilerinin bütün meslek gruplarında olumlu fakat farklı düzeyde geliri etkilediğini belirtmektedir (Varlır, 1982:148-149, 234).

Her ne kadar İnsan Sermayesi Kuramı, eğitim ve yetiştirme etkinlikleriyle bireyin üretim sürecinde üretkenliğini artırıp dolayısıyla gelirini de arttırdığı düşüncesi ileri sürülmüş ise de geliri belirleyen diğer değişkenlerin yeterince dikkate alınmadığı vurgulanmaktadır (Kuştepe ve Halaç, 2004). Budria ve Pereira (2005) dokuz Avrupa ülkesinin verilerini esas alarak eğitim ve ücret eşitsizliği ile ilgili yaptıkları çalışmada; Portekiz, Fransa ve İsveç'te bütün eğitim kademelerinde gelirlerin düştüğünü, ikinci grupta yer alan Finlandiya, İngiltere, Norveç ve Almanya'da eğitim düzeyleri ile ücretler açısından karışık bulguların olduğunu, üçüncü grupta yer alan Yunanistan ve İtalya'da eğitim düzeylerine göre gelir farklılıklarının son on yılda arttığı bulgularını elde etmişlerdir. TÜİK'in (2010) Kazanç Yapısı Araştırmasında, eğitim düzeyi ve ekonomik faaliyete göre imalat sektöründe; yüksekokul ve üstü mezun çalışanların 2.499 TL, meslek lisesi mezunları 1.623 TL, genel lise mezunları 1.311 TL, İlköğretim ve ortaokul mezunu çalışanlar 1.013 TL, ilkokul ve altı eğitim düzeyine sahip olan çalışanların 1.036 TL, aylık brüt ücret aldıkları yönünde bulgular elde edilmiştir.

Eğitim-ücret ilişkisi bağlamında yukarıda yapılan açıklamaların genel bir değerlendirilmesi yapıldığında, genel olarak eğitimin ekonomik işlevinin ön plana çıktığı görülmektedir. Eğitimin ekonomik işlev vurgusu istihdam, kalkınma, büyüme ve GSMH'deki artışla ilişkilendirildiği görülmektedir. Buna karşın ülkelerin ekonomik kalkınmışlık düzeyini farklı etkenlere bağlayan düşüncelerin de olduğu görülmektedir. Örneğin, Sen (2004) kalkınmayı farklı bir açıdan değerlendirmektedir. Sen 'e (2004, 18, 19) göre kalkınmanın temel amacı, kişisel ve toplumsal özgürlüğü ortadan kaldıran zorbalıkların, baskıcı devlet anlayışının, yoksulluğun, yetersiz ekonomik fırsatların yanı sıra kamusal hizmetlerdeki ihmallerin ortadan kaldırılması ile ilişkilendirmiştir. Diğer bir deyişle kalkınmayı, insanların yararlandığı gerçek özgürlükleri genişletme süreci olarak değerlendirmektedir.

Eğitim düzeyinin geliri artırdığına yönelik yapılan araştırmalar ile eğitim yoluyla bireyin kazandığı eğitimsel niteliklerin, gelir eşitsizliğini azalttığı yönünde öne sürülen görüşler arasında anlamlı bir ilişki düzeyinin ortaya konulması büyük önem taşımaktadır. Kişisel düzeyde yapılan eğitim yatırımlarının, hangi eğitim düzeyinde kazanç farklılığını yarattığı, meydana gelen kazanç farklılıklarının eğitim düzeyi üzerinden nasıl tanımlandığı süreç içinde ne gibi değişimler geçirdiği noktasında elde edilecek veriler, eğitim ile gelir arasındaki çözümlenmelere kaynak oluşturabilecektir. Süreç içinde eğitimin yaygınlaşması, ülkenin kalkınmışlık düzeyi ve ekonomik düşünce anlayışının farklılaşması nedeniyle eğitim ile gelir arasındaki ilişkiyi de farklılaştırdığı göz önüne alındığında, eğitim ve ücret ile ilgili yeni araştırmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu araştırmanın genel amacı, sanayi ve hizmet sektöründe çalışanların eğitim düzeyi ile ücret düzeyi arasında ilişkiyi incelemektir. Ayrıca aynı

eğitim tür ve düzeyine sahip olmalarına rağmen cinsiyet faktörünün ücret düzeyini farklılaştırıp-farklılaştırmadığını ortaya çıkarmak, araştırmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın türü, evren ve örnekleme, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin sayısal çözümlemesine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Araştırma, 2013 ve 2014 yıllarında Afyonkarahisar ilinde yapılmıştır.

Araştırma Türü

Araştırma hem nitel hem de nicel yöntemlerin kullanıldığı “karma araştırma” yöntemi ile yapılmıştır. Araştırmanın nicel boyutunda, araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan anket formu, nitel boyutunda ise yarı yapılandırılmış görüşme soruları ile sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışanların eğitim düzeyine göre farklı ücret ödenip-ödenmediği ile ilgili veriler toplanmıştır. Nitel araştırma, yaşamın doğal akışı içinde sosyal yaşamın incelemesi üzerine yoğunlaşır. Sosyal yaşama ilişkin farklı bakış açıları ve çözümlemeler içerdiğinden, bu farklı bakış açılarını ayrıntılı bir biçimde yansıtmaya çalışır (Punch, 2001, akt, Bayrak, Arslan, Akyüz, 2005). Tek bir veri kaynağının sınırlamalar içermesi, farklı bakış açılarının araştırmaya tam olarak yansıtılmaması ve problemin ele alınmasında tek bir yaklaşımın kullanılması nedeniyle ortaya çıkan yetersizliklerin giderilmesinde karma araştırma deseni, en uygun yöntemdir (Tashakkori ve Creswell, 2007).

Çalışma Grubu

Araştırmanın evreni, KOSGEB veri tabanına kayıtlı ve Afyonkarahisar ili sınırları içinde yer alan sanayi ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren mikro, küçük ve orta ölçekli 856 işletmede çalışan 15.290 kişiden oluşmaktadır. KOSGEB veri tabanına kayıtlı bulunan ve Afyonkarahisar ilinde imalat sektörlerinde 50-249 arasında çalışanı bulunan 76 orta ölçekli, 10-49 arasında çalışanı bulunan 200 küçük ölçekli ve 0-9 arasında çalışanı bulunan 459 mikro ölçekli işletme faaliyet göstermektedir. Konaklama ve yiyecek hizmetleri sektörünün bölüm 55 ve 56'nın alt sınıflarında; 50-249 arasında çalışanı bulunan altı orta ölçekli, 10-49 arasında çalışanı bulunan 25 küçük ölçekli ve 0-9 arasında çalışanı bulunan 87 mikro ölçekli işletme faaliyet göstermektedir.

İşletmelerin faaliyet alanlarının belirlenmesinde TÜİK'in kullandığı NACE Rev.2 (Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne'in) istatistiksel sınıflama temel alınmıştır. NACE Rev.2 tüm ekonomik sektörleri kapsayan bir faaliyet sınıflamasını göstermektedir. Araştırma, NACE Rev.2' ye göre, kısım “I” da yer alan konaklama ve yiyecek hizmetleri sektörünün bölüm 55 ve 56'da belirtilen alt sınıflarında faaliyet gösteren işletmeler ile kısım “C-İmalat” sektörünün tüm alt sınıflarında faaliyet gösteren işletmelerde yapılmıştır.

Araştırmanın nicel boyutunda örneklem seçimi iki aşamalı yapılmıştır. Birinci aşamada tabakalı örneklem yöntemi, ikinci aşamada ise küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tabakalı örneklem evrendeki alt grupların garanti altına alındığı bir örnekleme türüdür. Bu örnekleme türünün kullanılmasının amacı, homojen alt gruplar elde etmeye yöneliktir (Balci, 2011, 44-45, 93-94). Bu amaçla KOSGEB veri tabanına kayıtlı bulunan ve 2013 yılında Afyonkarahisar ilinde faaliyet gösteren sanayi ve hizmet sektörlerinde yer alan işletmeler üç farklı gruba

ayrılmıştır. Araştırmada 0-9 arasında çalışanı bulunan işletmeler birinci grup, 10-49 arası çalışanı bulunan işletmeler ikinci grup, 50 ve daha fazla çalışanı bulunan işletmeler üçüncü grup olarak sınıflandırılmıştır. Üç farklı gruba ayrılan işletmelerde çalışanların farklı eğitim düzeyine sahip olduğu, hem birincil hem de ikincil emek piyasasını kapsadığı düşüncesi, belirleyici etken olmuştur.

Sanayi sektöründe bilgisayar ortamında random yöntemiyle orta ölçekli işletmeden dört asıl iki yedek, küçük ölçekli 200 işletmeden 12 asıl beş yedek, mikro ölçekli 459 işletmeden 27 asıl, sekiz yedek işletme belirlenmiştir. Aynı yöntemle konaklama ve yiyecek hizmetleri sektöründen orta ölçekli altı işletmeden iki asıl bir yedek, küçük ölçekli 25 işletmeden iki asıl bir yedek ve mikro ölçekli 87 işletmeden beş asıl iki yedek işletme belirlenmiştir. İşletmelerin adres bilgileri KOSGEB'ten alınmıştır.

Afyonkarahisar ilinde 2013 yılı itibarıyla sanayi sektöründe 735, hizmet sektöründe 118 olmak üzere toplam 853 işletme bulunmaktadır. Sanayi ve hizmet sektöründe işletme sayıları farklı olduğundan örneklem, bu büyüklük oranlarına göre belirlenmiştir. Sanayi sektörünün temsil oranı $735/853 = 0,86$, hizmet sektörünün ise $118/853 = 0,14$ tür. Sanayi sektöründen alınan işletme sayısı $0,86 \times 50 = 43$, hizmet sektöründe ise $0,14 \times 50 = 7$ olmak üzere 50 işletme alınmıştır. Ancak hizmet sektöründe 50-249 çalışan sayısı olan işletmelerinde örneklemi temsil edebilmesi için bir işletme hizmet sektöründen seçilmiş ve toplam 51 işletmede araştırma yapılmıştır. Örneklem evreni temsili için sanayi sektöründe 0-9 arası çalışanı bulunan 459 işletmeden 27, 10-49 arasında çalışanı bulunan 200 işletmeden 12, 50 ve üstü çalışanı bulunan 76 işletmeden dört olmak üzere toplam 43 işletme, hizmet sektöründe ise, 0-9 arası çalışanı bulunan 87 işletmeden beş, 10-49 arasında çalışanı bulunan 25 işletmeden iki, 50 ve üstü çalışanı bulunan altı işletmeden bir olmak üzere toplam sekiz işletme örnekleme alınmıştır. Araştırma, her iki sektörde toplamda 51 işletmedeki çalışanlarla yapılmıştır. Seçilen 51 işletmenin % 86'sı ($735/853 = 0,86$; $0,86 \times 50 = 43$ işletme) sanayi, % 14'ü ($118/853 = 0,14$; $0,14 \times 50 = 7$ işletme) hizmet sektöründeki işletmelerden oluşmaktadır.

Araştırmanın nitel boyutu ise sanayi ve hizmet sektörlerinde anket uygulaması yapılan işletmelerdeki çalışanlarla gerçekleştirilmiştir. Çalışanların seçiminde görüşmeye istekli, farklı eğitim düzeyine sahip ve en az üç yıl iş deneyimi bulunan kişilerle gerçekleştirilmiştir. Hizmet sektöründe iki kadın dört erkek, sanayi sektöründe ise bir kadın, yedi erkek ile görüşme yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın nicel verileri için "Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çalışanların Eğitim Düzeyleri İle İstihdam ve Ücret Düzeyleri Arasındaki İlişki" adlı anket formu, nitel verileri için ise yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Nicel ve nitel verilerin toplanmasında kullanılan araçlar, araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.

Verilerin Sayısal Çözümlemesi

Verilerin analizinde, araştırmanın problemine uygun olarak betimsel istatistiklerden çoklu doğrusal regresyon, standart sapma, aritmetik ortalama, yüzde, frekans istatistik teknikleri kullanılmıştır. Nitel verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz sonucunda elde edilen veriler, belirlenen temalara göre yorumlanmıştır. Katılımcıların görüşleri

çarpıcı bir şekilde vurgulanması için doğrudan alıntılara yer verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2005, 224).

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, sanayi ve hizmet sektöründe çalışanlardan toplanan verilerin analiziyle elde edilen bulgular ve yorumlar sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışanların Eğitim Düzeyi ve Sektörlere Göre Aylık Toplam Ücretleri (2013-2014 Yılı)

Eğitim Düzeyi	Ücret Düzeyleri (TL)		
	Sanayi	Hizmet	Toplam
	\bar{x}	\bar{x}	\bar{x}
Okur-yazar değil	989	-	989
İlkokul Mezunu	1043	1017	1034
İlköğretim Mezunu	986	937	966
Genel Lise Mezunu	1055	1075	1065
Mesleki Teknik Lise Mezunu	1127	1053	1107
Ön lisans Mezunu	1087	1345	1208
Lisans Mezunu	1612	2080	1846

Tablo 1 incelendiğinde, aylık ortalama en düşük ücreti ilköğretim okulu mezunları ($\bar{x}=966$ TL), en yüksek ücreti ise lisans mezunlarının ($\bar{x}=1.846$ TL) aldığı görülmektedir. Eğitim düzeyine göre ücretler incelendiğinde, sanayi sektöründe ortalama en düşük ücreti ilköğretim okulu mezunları ($\bar{x}=986$ TL), en yüksek ücreti lisans mezunlarının ($\bar{x}=1.612$ TL), hizmet sektöründe ise aylık ortalama en düşük ücreti ilköğretim mezunları ($\bar{x}=937$ TL) en yüksek ücreti lisans mezunlarının ($\bar{x}= 2.080$ TL) aldığı gözlenmektedir.

Sanayi ve hizmet sektöründe ön lisans, meslek lisesi, genel lise, ilköğretim okulu ve ilkokul mezunu çalışanların aylık ücretleri arasında çok az düzeyde bir ücret farklılığı bulunduğu görülmektedir. Ancak hem sanayi hem de hizmet sektöründe çalışan lisans mezunları ile ön lisans, meslek lisesi, genel lise, ilköğretim okulu ve ilkokulu mezunu çalışanlar arasında ücret farkının bulunduğu görülmektedir. Bu sonuç sanayi ve hizmet sektöründe çalışan ön lisans, meslek lisesi, genel lise, ilköğretim okulu ve ilkokul mezunu çalışanların eğitimsel nitelikleri ile yetiştirilebilirlik düzeyinin işverenlerce farklı algılanmadığına işaret etmektedir. Diğer yandan lisans mezunu çalışanlara daha yüksek ücret ödenmesi, işbaşındaki yetiştirilebilirlik düzeyi ile sahip oldukları eğitimsel niteliklerin farklılığından kaynaklanmış olabileceği söylenebilir.

Bu bulgu, lisans mezunu çalışanların eleme hipotezi ve insan sermayesi kuramında ileri sürülen düşünceyi bir yönü ile destekler nitelikte iken bir yönü ile desteklemediği yorumu yapılabilir. İnsan sermayesi kuramına göre yetiştirme, eğitim veya diğer etkinlikler yoluyla insanın kendine yatırım yaparak yaşam boyu kazancını arttırdığı ve gelecekteki gelirini yükselteceği yönünde öne sürülen düşünce, ön lisans, genel lise, meslek lisesi, ilköğretim okulu ve ilkokul mezunları için güncelliğini yitirirken, lisans mezunları için güncelliğini koruduğu söylenebilir. Bu bulgunun, daha çok ikili iş piyasasında ileri sürülen düşünceyi destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

TÜİK 'in (2010) Kazanç Yapısı Araştırması'nda, konaklama ve yiyecek hizmetlerinde çalışan yüksekokul ve üstü mezunların 1.946 TL, imalat sektöründe yüksekokul ve üstü mezun çalışanların 2.499 TL aylık ortalama brüt ücret aldıkları saptamıştır. Bu bulgu, araştırmanın benzer bulgusunu destekler niteliktedir. Sanayi ve hizmet sektöründe çalışanların aylık ücret düzeyi ile eğitim düzeyi incelendiğinde, lisans mezunları dışındaki diğer tüm eğitim düzeylerinden mezun olan çalışanların, aylık sınırı ve altında aylık ücret elde ettiği görülmektedir. Sanayi ve hizmet sektöründeki kadın ve erkek çalışanların ücret düzeyi, 2014 yılı itibarıyla TÜİK (1,144 TL), Türk-İş (1.232 TL) ve DİSK-AR'ın (1.283 TL) saptamış olduğu aylık sınırı altında ücret almaktadırlar.

Tablo 2. Eğitim Düzeyine Göre Kadın ve Erkeklerin Aylık Toplam Ücret Düzeyleri(2013-2014 Yılı TL)

Eğitim Düzeyi	Aylık Toplam Ücret Düzeyi					
	Sanayi		Hizmet		Toplam	
	Kadın(\bar{x})	Erkek(\bar{x})	Kadın(\bar{x})	Erkek(\bar{x})	Kadın(\bar{x})	Erkek(\bar{x})
Okur-yazar değil	972	1000	-	-	972	1000
İlkokul Mezunu	986	1056	901	1021	974	1044
İlköğretim okulu Mezunu	1000	982	836	976	925	979
Genel Lise Mezunu	897	1099	948	1114	923	1107
Mesleki Teknik Lise Mezunu	870	1144	830	1140	844	1143
Ön Lisans Mezunu	1117	1071	1351	1372	1111	1206
Lisans Mezunu	1778	1553	1384	2243	1612	1914

Tablo 2'ye göre çalışanların cinsiyet, eğitim ve ücret düzeyi incelendiğinde, sanayi sektöründe kadın çalışanlar en yüksek aylık ücreti lisans (\bar{x} =1.778 TL), en düşük aylık ücreti meslek lisesi düzeyinde (\bar{x} =870 TL) elde ederken; erkek çalışanlar en yüksek aylık ücreti lisans (\bar{x} =1.553 TL), en düşük aylık ücreti ilköğretim okulu mezunu (\bar{x} =982 TL) düzeyinde elde ettikleri görülmektedir.

Sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışanların cinsiyete göre eğitim ve ücret düzeyi incelendiğinde, sanayi sektöründeki erkek çalışanlar meslek lisesi (\bar{x} =1.144 TL), genel lise (\bar{x} =1.099 TL) ve ilkokul (\bar{x} =1.056 TL) düzeyinde kadın çalışanlara göre daha fazla aylık ücret elde ederken, lisans (\bar{x} =1.553 TL) ve ön lisans (\bar{x} =1.070,64 TL) düzeyinde kadın çalışanlardan daha az aylık ücret elde etmektedirler. Kadın ve erkek çalışanların hizmet sektöründeki eğitim ve ücret düzeyi incelendiğinde, kadın çalışanlar tüm eğitim düzeylerinde erkek çalışanlardan daha az ücret elde ettikleri görülmektedir. Özellikle lisans düzeyinde (\bar{x} =859 TL) ücretin farklılaştığı görülmektedir.

Bu sonuçlar, aynı eğitim düzeyine sahip olmalarına rağmen kadın çalışanların, erkek çalışanlardan daha az aylık ücret elde ettiğini göstermektedir. Aynı düzeyde eğitim yatırımı yapan erkek çalışanların kazançları ile kadın çalışanların kazançları arasında farklılık gözlenmesi, cinsiyete göre eğitim yatırımlarının getirilerinin değiştiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, kadın çalışanlar için insan sermayesi kuramında ileri sürülen, eğitim yatırımlarının kişilerin gelecekteki kazanç kapasitesini arttırdığı yönündeki düşünceyi desteklememektedir.

Çalışma yaşamında kadın ve erkek çalışanlara farklı ödemeler yapılması toplumsal cinsiyet farklılığı ile açıklanabilir. Toplumsal cinsiyet, kültürel ve sosyal yönden erkek ve kadınlara benimsetilen düşünce ve davranış kalıpları olarak tanımlanır. Kadın çalışanların erkek

çalışanlardan daha az ücret elde ettiği bulgusu, çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genelde daha çok kadın çalışanların maruz kaldığına işaret etmektedir.

Erkek çalışanların, kadın çalışanlardan daha fazla ücret elde ettiği bulgusunun Özkan (2010), TÜİK (2010), KEİG (2009) ve Eğitim-Sen (2006)'in araştırma bulguları ile örtüştüğü ve bu araştırmanın bulgularını desteklediği görülmektedir. Kadınların erkek çalışanlara göre işgücü piyasası içinde daha az sayıda yer almaları ve ücret ayrımcılığına maruz kalmaları toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürekli olarak yeniden üretildiğini de göstermektedir.

Hizmet ve sanayi sektörlerinde çalışanların aylık ücreti ile çalışan bireylerin iş ve sosyolojik özellikleri ile ilgili değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla çoklu doğrusal regresyon analiz modelleme yöntemi kullanılmıştır. Modele göre bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler (yordayıcılar) arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Modelde bütün bağımsız değişkenler (yordayıcılar) ile ilişkisi incelenmiş ve bu bağımsız değişkenlerin bir bütün olarak bağımlı değişkeni anlamlı düzeyde ($F_{(7,568)}=35,324$; $p<0,05$) yordadığı görülmüştür. Çalışanların aylık ücreti üzerinde çalışma süresi (yılı), sendika üyeliği, eğitim düzeyi, çalışılan sektör, yapılan iş ve yaş arasında anlamlı ve orta düzeyde ($R= 0.551$) bir ilişki vardır. Çalışanların aylık ücreti üzerinde bu altı yordayıcı değişken birlikte varyansın % 30,3'ünü ($R^2= 0,303$) açıklamaktadır.

Tablo 3. Aylık Toplam Ücret İle Cinsiyet, Yapılan İş, Eğitim Düzeyi, Sendika Üyeliği, Çalışılan Sektör, Yaş ve Çalışma Yılı İle İlgili Çoklu Regresyon Sonuçları

	B	SH	β	t	P	İkili r	Kısmi r
(Sabit)	1085,570	285,578		3,801	,000		
Cinsiyet	45,643	51,477	,032	,887	,376	,081	,037
Yapılan iş	64,952	17,604	,137	3,690	,000	,033	,153
Eğitim düzeyi	140,632	12,265	,428	11,466	,000	,391	,434
Sendika üyeliği	-616,166	112,591	-,195	-5,473	,000	-,273	-,224
Sektör	92,721	42,027	,078	2,206	,028	,117	,092
Yaşı	6,762	2,970	,094	2,277	,023	,165	,095
Çalışma yılı	22,903	4,960	,194	4,618	,000	,262	,190

a. Bağımlı Değişken: Toplam ücret

Tablo 3'e göre cinsiyet, yapılan iş, eğitim düzeyi, sendika üyeliği, çalışılan sektör, yaş ve çalışma yılının aylık toplam ücret üzerindeki etkileri ayrı ayrı incelendiğinde; sendika üyeliğinin olumsuz etkide bulunduğu, cinsiyetin ise anlamlı bir etkide bulunmadığı gözlenmektedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t değerleri incelendiğinde, çalışanların aylık ücretinin belirlenmesinde çalışma yılı, yapılan iş, sendika üyeliği ve eğitim düzeyinin anlamlı olarak yordadığı ($p<0,05$), cinsiyet faktörünün anlamlı bir yordayıcı olmadığı ($p>0,05$) anlaşılmaktadır. Çalışanların aylık ücreti üzerinde diğer değişkenler kontrol edildiğinde negatif ve düşük düzeyde (Kısmi $r=-0,224$) anlamlı bir ilişki olduğu sendika üyeliğinin ise negatif ve düşük düzeyde (İkili $r=-0,273$) bir ilişki olduğu görülmüştür.

Tablo 3'e göre cinsiyet, yapılan iş, eğitim düzeyi, sendika üyeliği, çalışılan sektör ve yaş değişkeninin aylık toplam ücret üzerindeki etkisi ayrı ayrı incelendiğinde, sendika üyeliği olumsuz etkide bulunurken, cinsiyetin anlamlı bir etkide bulunmadığı gözlenmektedir. Aylık toplam ücret ile çalışma süresi (yılı), yaş, çalışılan sektör, yapılan iş ve eğitim düzeyi değişkenleri arasında pozitif anlamlı bir ilişki vardır. Kısmi korelasyon değerleri (β)

incelendiğinde aylık toplam ücret üzerinde en az etkili olan değişkenin çalışılan sektör (0,078), en fazla etkili olan değişkenin ise eğitim düzeyi (0,428) olduğu görülmektedir.

Cinsiyete göre aylık toplam ücret ile çalışılan sektör, sendika üyeliği, yaş, yapılan iş ve eğitim düzeyi değişkenleri arasındaki çoklu doğrusal regresyon sonuçlarına göre; çalışılan sektör, sendika üyeliği, yaş yapılan iş ve eğitim düzeyi değişkenlerinin, kadın çalışanların aylık toplam ücretlerini anlamlı düzeyde ($F_{(6-112)}=5,912$; $P<0,05$) yordadığı görülmektedir. Kadın çalışanların ücreti üzerinde çalışılan sektör, sendika üyeliği, yaş, yapılan iş ve eğitim düzeyi ile bir bütün olarak anlamlı ve orta düzeyde ($R=0,490$) bir ilişki bulunmaktadır. Yordayıcı bu beş değişken birlikte, kadın çalışanların aylık ücret üzerindeki toplam varyansın % 24,1'ini ($R^2=0,241$) açıklamaktadır. Çalışılan sektör, sendika üyeliği, yaş, yapılan iş ve eğitim düzeyi değişkenlerinin erkek çalışanların aylık toplam ücretlerini anlamlı düzeyde ($F_{(6-450)}= 35,840$; $p<0,05$) yordadığı görülmektedir. Erkek çalışanların aylık ücreti üzerinde, çalışılan sektör, sendika üyeliği, yaş, yapılan iş ve eğitim düzeyi ile bir bütün olarak anlamlı ve orta düzeyde ($R=0,569$) bir ilişkiye sahiptir. Yordayıcı bu beş değişkenin, erkek çalışanların aylık ücreti üzerindeki toplam varyansın % 32,3'ünü ($R^2=0,323$) açıklamaktadır. Çalışılan sektör, sendika üyeliği, yaş, yapılan iş ve eğitim düzeyi değişkenleri cinsiyete göre karşılaştırıldığında, bu değişkenler erkek çalışanların aylık ücreti üzerinde daha fazla etkili iken, kadın çalışanların aylık ücreti üzerinde daha az etkili olduğu söylenebilir.

Erkek ve kadın çalışanların aylık toplam ücreti ile eğitim düzeyi, çalışma süresi (yılı), sendika üyeliği, yaş, yapılan iş ve çalışılan sektör ile ilgili çoklu regresyon analiz sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Cinsiyete Göre Aylık Toplam Ücret İle Çalışılan sektör, Yapılan İş, Yaş, Çalışma Yılı, Sendikaya Üyeliği ve Eğitim Düzeyi İle İlgili Çoklu Regresyon Sonuçları

Cinsiyet	Değişkenler	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p
		B	Std. Hata	Beta		
Kadın	(Sabit)	1425,169	738,717		1,929	,056
	Çalışılan sektör	-105,343	94,327	-,097	-1,117	,266
	Yapılan iş	69,555	38,709	,172	1,797	,075
	Yaş	-3,154	7,032	-,041	-,448	,655
	Çalışma yılı	39,457	21,269	,165	1,855	,066
	Sendika üyeliği	-467,526	294,574	-,138	-1,587	,115
	Eğitim düzeyi	125,362	28,243	,420	4,439	,000
Erkek	(Sabit)	1139,157	293,769		3,878	,000
	Çalışılan sektör	141,699	47,284	,117	2,997	,003
	Yapılan iş	60,177	20,055	,121	3,001	,003
	Yaş	8,244	3,287	,116	2,508	,012
	Çalışma yılı	21,246	5,199	,190	4,087	,000
	Sendika üyeliği	-647,683	122,278	-,209	-5,297	,000
	Eğitim düzeyi	142,437	13,696	,424	10,400	,000

a. Bağımlı Değişken: Toplam Ücret

Tablo 4'e göre kadın çalışanların aylık toplam ücreti ile çalışma süresi (yılı), sendika üyeliği, yaş, yapılan iş ve çalışılan sektör değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaz iken, eğitim düzeyi ile anlamlı pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t değerleri incelendiğinde, eğitim düzeyi değişkeni kadın çalışanların aylık ücret düzeyini anlamlı olarak yordadığı ($p < 0,05$), buna karşın çalışılan sektör, yapılan iş, yaş, çalışma süresi (yılı) ve sendika üyeliği değişkenlerinin aylık ücret düzeyi üzerinde anlamlı yordayıcılar olmadığı ($p > 0,05$) anlaşılmaktadır. Kadın çalışanların aylık ücret düzeyi ile yapılan iş (ikili $r = 0,054$), çalışılan sektör (ikili $r = -0,066$), yaş (ikili $r = -0,005$), sendika üyeliği (ikili $r = -0,200$), çalışma yılı (ikili $r = 0,251$) arasında negatif orta düzeyde, diğer değişkenler kontrol edildiğinde çalışma yılı (kısmi $r = 0,173$), yapılan iş (kısmi $r = 0,167$), sendika üyeliği (kısmi $r = -0,148$), çalışılan sektör (kısmi $r = -0,105$), yaş (kısmi $r = -0,042$) arasında orta düzeyde pozitif anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Yine kadın çalışanların eğitim düzeyi ile aylık ücret düzeyi arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki (ikili $r = 0,370$), diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise orta düzeyde, pozitif ve anlamlı (kısmi $r = 0,387$) bir ilişki olduğu görülmüştür.

Erkek çalışanların regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t değerleri incelendiğinde, çalışılan sektör, yapılan iş, yaş, çalışma süresi, sendika üyeliği ve eğitim düzeyi değişkenlerinin aylık ücreti anlamlı olarak yordadığı ($p < 0,05$) anlaşılmaktadır. Erkek çalışanların aylık ücreti üzerinde yapılan iş ($r = 0,116$), çalışılan sektör (ikili $r = 0,163$), yaş (ikili $r = 0,190$), çalışma yılı (ikili $r = 0,258$) eğitim düzeyi (ikili $r = 0,404$) arasında pozitif ve orta düzeyde ilişki olduğu, sendika üyeliği ile (ikili $r = -0,286$) orta düzeyde ve negatif bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Erkek çalışanların ücreti üzerinde diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise yaş (kısmi $r = 0,117$) çalışılan sektörün (kısmi $r = 0,140$), çalışma yılı (kısmi $r = 0,189$) ve yapılan iş (kısmi $r = 0,140$) arasında düşük düzeyde pozitif ve anlamlı ilişki, eğitim düzeyi (kısmi $r = 0,440$) orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki, sendika üyeliği ile (kısmi $r = -0,242$) düşük düzeyde negatif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Bu sonuca göre erkek çalışanların, yapılan iş, çalışılan sektör, çalışma yılı, yaş ve eğitim düzeyi değişkenleri, ücret düzeyinin belirlenmesinde önemli rol oynarken, kadın çalışanların ücret düzeyinin belirlenmesinde yalnızca eğitim değişkeni belirleyici rol oynamaktadır. Ortaya çıkan bu bulgu, kadınların sürekli olarak bir işte çalışmadığı, bu sebeple çalışılan sektör, yapılan iş ve çalışma yılı değişkenlerinin ücretin belirlenmesinde etkili olmadığı söylenebilir. İşgücü piyasasında daha fazla sayıda kadın çalışanın yer alması için ortaöğretim ve yükseköğretimde kadınların okullaşma oranının artırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Özkan'ın (2010) araştırmasında, işgücü piyasalarında kadın çalışanların ücret ayrımcılığına maruz kalmalarının nedeni, nitelikli eleman konumunda işgücü piyasalarında sürekli olarak yer almamalarından kaynaklandığını saptamıştır. Bu araştırmanın benzer bulgusu Özkan'ın bulgusunu destekler niteliktedir. Bu sonuç, kadınların zorunlu temel eğitimden sonraki diğer eğitim düzeylerinde okullaşma oranının arttırılıp işgücü piyasasına geçişlerini sağlamak için, özellikle dezavantajlı kesimlerde yaşayan kadınların eğitim yönünden desteklenmesi ve güçlendirilmesi yönünde politikaların oluşturulmasına işaret etmektedir. Kadınların ortalama eğitim süresi ve okula erişimi ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalarda istenilen düzeyde gerçekleşmediğini göstermektedir. OECD'nin (2012) çalışmasında, Türkiye'de 15 ile 29 yaş aralığında bulunan erkeklerin ortalama eğitim süresi 5.2, kadınlarda 4.3 yıl olarak saptanmış ve kadınların işgücü piyasası dışında kalma süresinin yedi yıl olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Sosyal-İş'in (2010) 134 ülke ile Türkiye'deki kadınların konumunun karşılaştırılması ile ilgili yaptığı çalışmada, Türkiye'deki kadınların konumunun sağlık ve hayatta kalma 93, siyasi güçlenme alanında 107, ekonomik katılım ve fırsatlarda 130, eğitime erişimde ise 110. sırada olduğu sonucuna

ulaşmıştır. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar, Türkiye’de kadınların konumunun gelişmekte ve gelişmiş olan ülkeler sıralamasının oldukça altında olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Sanayi ve Hizmet Sektöründe Kadın ve Erkek Çalışanların Aylık Ücretleri (2013-2014 Yılı)

		n	Alınan En Düşük Ücret (TL)	Alınan En Yüksek Ücret(TL)	S	Aylık ücret (TL)
Sanayi	Toplam	337	500	3500	455	1.066
	Kadın	66	700	3500	468	1.043
	Erkek	271	500	3500	460	1.071
Hizmet	Toplam	227	300	4500	706	1.236
	Kadın	45	600	3500	503	1.011
	Erkek	172	300	4500	1.130	1.294
Toplam	Toplam	554	300	4.500	572	1.132
	Kadın	111	600	3500	481	1.030
	Erkek	443	300	4500	590,68	1.158

Tablo 5’te görüldüğü gibi cinsiyete göre toplamda erkek çalışanlar (\bar{x} =1.158 TL) kadın çalışanlar ise (\bar{x} =1.030 TL) aylık ücret almaktadırlar. Sanayi ve hizmetler sektöründe çalışanların aylık ücreti ise (\bar{x} =1.132 TL) olup aylık en yüksek ücretin (\bar{x} =4.500 TL), aylık en düşük ücretin ise (\bar{x} =300 TL) düzeyindedir. Sektörlere göre erkek ve kadın çalışanların ücret düzeyi incelendiğinde, sanayi sektöründe erkek çalışanların aylık en düşük ücretlerinin (\bar{x} =700 TL), en yüksek ücretlerinin (\bar{x} =3.500 TL) olduğu ve aylık ortalama (\bar{x} =1.071 TL) ücret elde ettikleri görülmektedir. Kadın çalışanların ise aylık en yüksek ücretlerinin (\bar{x} =3.500 TL), en düşük ücretlerinin(\bar{x} =700 TL) olduğu ve aylık ortalama (\bar{x} =1.043 TL) ücret aldıkları görülmektedir.

Tablo 5’ten elde edilen sonuçlara göre hem hizmet hem de sanayi sektöründe erkek çalışanların kadın çalışanlardan daha fazla aylık ücret elde ettikleri yorumu yapılabilir. Erkek çalışanların en az ücreti sanayi sektöründe, en çok aylık ücreti hizmet sektöründe elde ettikleri söylenebilir. TÜİK’in (2010) yapmış olduğu araştırmada kadın çalışanların, erkek çalışanlardan daha az ortalama temel brüt ücret elde ettiği bulgusu, bu araştırmanın benzer bulgusu ile örtüşmektedir.

Tablo 6. Eğitim Düzeyine Göre İşyerinde Farklı Ücret Ödenip Ödenmediğine İlişkin Hizmet Sektöründe Çalışanların Görüşleri

	Hizmet			Sanayi		
	Erkek	Kadın	f	Erkek	Kadın	f
Eğitim düzeyine göre fazla ücret ödeniyor	-	-	-	1	-	1
Eğitim düzeyine göre fazla ücret ödenmiyor	4	2	6	6	1	7
Eğitim düzeyi ücreti arttıran bir faktördür	-	-	-	1	-	1
Eğitim düzeyi ücreti arttıran bir faktör değildir	4	2	6	6	1	7
İş deneyimi ücreti arttırmaktadır	1	1	2	4	1	5
Kişinin Üretken (Verimli) olması önemlidir	1	2	3	1	1	2

Tablo 6’da görüldüğü gibi sanayi sektöründe görüşme yapılan sekiz çalışandan yedisi, hizmet sektöründe görüşme yapılan altı çalışanın tamamı, işyerinde eğitim düzeyine göre farklı ödeme yapılmadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Sanayi ve hizmet sektöründe çalışanların verdiği yanıtlar, kişinin verimliliği ve iş deneyiminin ücreti arttırdığını yönünde görüş belirtirken, eğitim düzeyinin ise ücreti arttırmadığını belirtmişlerdir. Çalışanların görüşlerini yansıtan bazı ifadeler şöyledir:

EH-1 “Çalıştığım işletmelerde eğitim düzeyime göre farklı ödeme yapılmadı. Çalışanlara aynı ücret veriyorlardı. Eğitim ücreti artıran bir faktör değildir.”

KH-2 “Bizim sektörde eğitim düzeyi çok önemli değildir. İşyerinde üniversite, lise ve ilkokul mezunu çalışanlar bulunmaktadır. Herkese aynı ücret ödeniyor. Kişinin verimliliği, iş deneyimi, ücret düzeyini belirler.”

EH-3 “İlkokul, lise ve üniversite mezunlarına asgari ücret veriliyor. Yani eğitim düzeylerine göre farklı ücret ödenmiyor.

EH-4 “Çalıştığım işyerlerinde eğitim düzeyimi sormadılar...çalışanlara aynı miktarda ödeme yapılıyordu. Çalışma yaşamında eğitim düzeyi herhangi bir avantaj sağlamadı.”

KH-5 “Yaptığım işe göre ücret veriliyor. Ben ilkokul mezunuyum, üniversite mezunları da benim aldığım ücreti alıyorlar.”

EH-6 “Çalıştığım işletmelerde üniversite, lise ve ilkokul mezunları var...çalışanların ücret düzeyi aynıdır. Farklı ücret ödendiğinde çalışanlar arasında sorun çıkar. Bazı üniversite mezunları benden daha az ücret alıyor.”

ES-1 “Mezun olduğun okuldan ziyade, iş deneyimi ücret üzerinde etkilidir. Eğitim düzeyi belirleyici değildir.”

KS-2 “Üniversite, lise ve ilkokul mezunları ile aynı işletmelerde çalıştım. Çalışanlara aynı ücret veriliyordu...ancak erkeklere, kadınlardan daha fazla ücret ödeniyordu.”

ES-4 “Çalıştığım fabrikalarda üniversite, lise ve ilkokul mezunlarına farklı ödeme yapılmıyordu, aşağı yukarı aynı ücret veriliyordu.”

ES-5 “Altı farklı işletmede çalıştım. Çalıştığım işletmelerde üniversite, lise ve ilkokul mezunları aynı ücret ödeniyordu. Eğitim düzeyinin bir etkisi yoktur.”

ES-6 “Çalışanlara aynı ücret yani asgari ücret ödeniyor. Eğitimi farklı diye farklı ücret ödendiğini görmedim. Sendikalı olanları işten atıyorlar.”

ES-8 “Fabrikanın yönetim bölümünde çalışıyorum. Yönetim bölümünde çalışan üniversite mezunlarına (500-1000 TL) fazla ödeniyor. Bu kişiler günde 10-11 saat çalıştırılıyor.”

Hem hizmet hem de sanayi sektöründe eğitim düzeyinin ücret üzerinde belirleyici olmadığı çalışanların ifadelerinin değerlendirilmesinden anlaşılmaktadır. İşletmelerin yönetim biriminde çalışanların ücret düzeyi farklılaşırken, üretim biriminde eğitim düzeyi gözetilmeksizin aynı ücret ödenmektedir. Bu bulgu, Tablo 2’de verilen “Eğitim Düzeyine Göre Kadın ve Erkeklerin Aylık Toplam Ücret Düzeyleri” nicel verileri ile Tablo 6’da verilen “İşyerinde Eğitim Düzeyine Göre Farklı Ücret Ödenip-Ödenmediğine İlişkin Sanayi ve Hizmet Sektöründe Çalışanların Görüşlerini” içeren nitel veriler arasında paralellik olduğu

görülmektedir. Tablo 2'ye göre hizmet ve sanayi sektörlerinde çalışan meslek lisesi mezunları ($\bar{x}=1.106$ TL), genel lise mezunlar ($\bar{x}=1.064,96$ TL), ilköğretim okulu mezunları ($\bar{x}=966,31$ TL), ilkokul mezunları ($\bar{x}=1.033,57$ TL) aylık toplam ücret aldığı ve alınan ücretlerin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Tablo 6'da ise işletmelerde yönetim birimi dışındaki diğer birimlerde çalışan üniversite, lise ve ilkokul mezunları aynı ücret ödendiği, çalışanların görüşlerinden anlaşılmaktadır. Çalışanların eğitim düzeyi ile aylık toplam ücret düzeyleri ile ilgili nicel ve nitel verilerin birbirini desteklediği görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Sektörlere göre çalışanların eğitim düzeyi ile ücret düzeylerine ilişkin sonuçlar: Hizmet ve sanayi sektöründe, eğitim düzeyine göre ortalama en düşük ücreti ilköğretim okulu mezunu çalışanlar, en yüksek ücreti lisans mezunu çalışanlar elde etmektedir. En düşük ücreti ilköğretim okulu mezunu çalışanlar almakla birlikte, hem sanayi hem de hizmet sektöründe genel lise, ilköğretim ve ilkokul mezunu çalışanların aylık ücretleri birbirine yakın düzeydedir. Hizmet sektöründe çalışan mesleki teknik lise mezunlarının aylık ücreti, sanayi sektöründe çalışan mesleki teknik lise mezunlarından daha düşüktür. Sanayi sektöründe çalışan ön lisans ve lisans mezunları, hizmet sektöründe çalışan ön lisans ve lisans mezunlarından daha fazla aylık ücret elde etmektedir. Sanayi ve hizmet sektöründe çalışan meslek lisesi, genel lise, ilköğretim ve ilkokul mezunu çalışanların aylık ücretlerinin, TÜİK'in belirlemiş olduğu açlık sınırının altında olduğu görülmektedir.

Eğitim düzeyi ve cinsiyete göre çalışanların aylık toplam ücret düzeyine ilişkin sonuçlar: Hem hizmet hem de sanayi sektöründe erkek ve kadın çalışanlara cinsiyete dayalı olarak farklı ödemeler yapılmaktadır. Erkek ve kadın çalışanlar, aynı eğitim düzeyine sahip olmalarına rağmen, her iki sektörde kadın çalışanlar erkek çalışanlardan daha düşük aylık ücret almaktadır. Erkek ve kadın çalışanlar arasında en belirgin ücret farklılığı hizmet sektöründe yaşanmaktadır. Çalışma yaşamında görülen bu ücret farklılığı, toplumsal cinsiyet faktörünün çalışma yaşamında da egemen olduğunu göstermektedir.

Çalışanların toplam ücreti ile çalışılan sektör, yapılan iş, yaş, sendika üyeliği ve eğitim düzeyine ilişkin sonuçlar: Kadın çalışanların aylık ücreti üzerinde, eğitim düzeyi değişkeni belirleyici olurken, erkek çalışanların aylık ücreti üzerinde çalışılan sektör, yapılan iş, yaş, sendika üyeliği ve eğitim düzeyi değişkenleri belirleyici olmaktadır. Kadın ve erkek çalışanların sektörlere göre aylık ücretleri karşılaştırıldığında, erkek çalışanların kadın çalışanlardan her iki sektörde daha fazla aylık ücret elde etmişlerdir. Erkek çalışanlar en az aylık ücreti sanayi sektöründe, en çok hizmet sektöründe elde etmişlerdir.

Mezun olunan okula göre işyerinde farklı ücret ödenmesine ilişkin sonuçlar: Çalışanların görüşlerine göre, sanayi ve hizmet sektöründe meslek lisesi, genel lise, ilköğretim okulu ve ilkokul mezunlarının aylık toplam ücretlerinin kayda değer bir farklılık göstermediği, lisans mezunlarına ise daha fazla aylık ücret ödendiği anlaşılmaktadır. Meslek lisesi, genel lise, ilköğretim okulu ve ilkokul mezunu çalışanlar üretim biriminde, üniversite mezunu çalışanlar genelde yönetim biriminde çalışmaktadır.

Hizmet ve sanayi sektöründe kadın ve erkek çalışanların eğitim düzeyi ile ücret düzeyi bulgusu, İnsan Sermayesi Kuramı'nda ileri sürülen yetiştirme, diğer etkinlikler veya eğitim yoluyla kendisine yatırım yaparak gelecekteki gelirini yükselteceği ve yaşam boyu gelirini arttıracığı

düşüncesinin ön lisans, meslek lisesi, genel lise, ilköğretim ve ilkokul mezunları için güncelliğini yitirdiği söylenebilir.

Her bir okulun farklı bir kişisel yeteneği temsil ettiği ve bu okullardan mezun olanların sertifika, diploma ve benzeri belgelerin yeteneklerinin bir işareti olarak kabul eden Eleme Hipotezi'ne göre eğitim düzeyi ile ücret düzeyi bulgusu değerlendirildiğinde; meslek lisesi, genel lise, ilköğretim ve ilkokul mezunu çalışanlar için geçerliliğini yitirirken, lisans mezunu çalışanlar için geçerliliğini koruduğu söylenebilir. Bu bulgunun, daha çok ikili iş piyasasında ileri sürülen düşünceyi destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Birincil iş piyasasının, ücretlerin ve çalışma koşulları iyi olduğu çalışanların orta sınıf alt kültürlerden gelen kişiler oluştururken, ücret yetersizliği, istikrarsız çalışma ve kötü çalışma koşullarının bulunduğu, çalışanların ise daha çok düşük alt kültürden gelen işgücünün oluşturduğu piyasa, ikincil iş piyasası olarak tanımlanmaktadır. İkili iş piyasasında ileri sürülen düşünce ile araştırmada ortaya çıkan ve çalışanların eğitim ve ücret düzeyi bulgusu bir bütün olarak değerlendirildiğinde, ikili iş piyasasında öne sürülen düşünceyle paralellik gösterdiği söylenebilir. Ayrıca araştırmada çıkan bir diğer sonuç, hem hizmet hem de sanayi sektöründe çalışanların çok büyük bir kısmının sendika üyeliğinin bulunmamasıdır.

Araştırmada ortaya çıkan bulgular dikkate alındığında, eğitim-istihdam-ücret arasındaki ilişkilerin daha ayrıntılı bir şekilde belirlenmesi için yeni araştırmaların yapılmasına gereksinim duyulmaktadır. Bu bağlamda; TÜİK bölge sınıflaması temelinde kentlerin gelişmişlik düzeyine göre, kamu sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışanların eğitim ve ücret ilişkisi ile özel sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışanların eğitim ve ücret ilişkisi ile ilgili karşılaştırmalı olarak araştırma yapılabilir. Farklı gelişmişlik düzeyine sahip iki şehirdeki özel işletmelerde çalışanların eğitim düzeyi, cinsiyet, ücret ilişkisi ile ilgili karşılaştırmalı bir çalışma yapılabilir.

Kaynakça

- Aren, S. (1978). Eğitim-üretim ilişkisi. *Demokratik Eğitim Kurultayı*. Ankara:Töb-der Yayınları.
- Balcı, A. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Budría, S. ve Pereira, P. T. (2005). *Educational qualifications and wage inequality: evidence for Europe*. IZA DP No:1763. Discussion paper. Bonn.
- Creswell,J.WandClark, P.L. (2014). Designing and Cunducting Mixed Methods Research.. (E.Aydın. E.B. Güzel., M..Bursal., S. Çorlu., Y. Dede., A. Delice., S. Yaman. Çev.) *Karma Yöntem Araştırmaları*. Ankara: Anı Yayıncılık. (2011).
- Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü, (DİSK-AR). (2009). <http://www.disk.org.tr/default.asp?Page=Cont=397>. Erişim tarihi 15.07.2015.
- DİSK Araştırma Enstitüsü, (DİSK-AR). (2014). <http://disk.org.tr/2014/12/disk-ar-aclik-siniri-1283-yoksulluk-siniri-4057-tl/> Erişim Tarihi: 20.06.2015.
- Eğitim-Sen (2006). *Çalışma yaşamında ve eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik görüş raporu*. www.egitimsen.org.tr/down/101106_kadinsekrapor. Son Erişim Tarihi: 05.04.2012.
- Eğitim Reformu Girişimi (2011) Eğitim İzleme Raporu 2011. Eğitim çıktıları: eğitim getirilerine ilişkin kavramsal çerçeve ve alan yazın taraması. (140-151) www.egitimreformugirisimi.org/sites/www.egitimreformugirisimi.org/files/EIR2011.EgitiminCiktilari_0.pdf. Erişim tarihi: 13.05.2016.
- İlin, M ve Segal, E, (1993). *İnsan Nasıl İnsan Oldu*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karakütük, K. (2006). Eğitimin Ekonomik Temelleri. V. Sönmez (Ed.). *Eğitim Bilimlerine Giriş*, (s.151-185). Ankara: Anı Yayıncılık.
- KEİG (2009). *Türkiye’de kadın emeği ve istihdamı sorun alanları ve politika önerileri*. KEİG platformu rapor. KEİG yayınları. İstanbul.
- Kuştepelı, Y ve Halaç, U. (2004). Türkiye’de gelir dağılımının analizi ve iyileştirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(4), 63-74.
- Nikitin, P. (1975). *Ekonomi Politik 1*, (H. Konur. Çev.). 4.Basım. Ankara: Sol Yayınları.
- OECD. (2012) Education at a Glance.
- Özkan, G. S ve Özkan, B. (2010). Kadın çalışanlara yönelik ücret ayrımcılığı ve kadın ücretlerinin belirleyicilerine yönelik bir araştırma. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 24, 91-103.
- Psacharopoulos, G. ve Scholter, M. (2010). *Skills for employability, economic growth and innovation: Monitoring the relevance of education and training systems*. EENEE Analytical Report No. 6.
- Punch, K.F. (2005). *Introduction to social research*. (Bayrak, D. Arslan.H.B. Akyüz, Z, Çev.) Ankara. Siyasal Kitabevi. Sosyal Araştırmalara Giriş. (2011).
- Sarı, R. (2002). Kazançlar ve eğitim ilişkisi, il bazında yeni veri tabanı ile kanıt. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 29 (3-4) 367-380.
- Sen, A (2004). *Özgürlükle Kalkınma*. (Y. Alogan. Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi. (1999).
- Sosyal-İş Sendikası (2010). *100.yıl dönümünde Türkiye’de ve dünyada kadın emeği ve istihdam raporu* http://www.sosyal-is.org.tr/dosyalar/kadin_emeği_ve_istihdamı.pdf. Erişim tarihi: 23.12.2011.
- Tansel, A. (1994). Wage Employment, earnings and returns to schooling for men and women in Turkey. *Economics of Education Review*, 13(4), 305-320.
- Tural, N. (2002). *Eğitim Finansmanı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Türkmen, F. (2002). *Eğitimin ekonomik ve sosyal faydaları ve Türkiye’de eğitim ekonomik büyüme ilişkisinin araştırılması*. (Yayınlanmış uzmanlık tezi).Ankara: DPT. Yayınları.

- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu TÜRK-İŞ (2014). *Açlık Ve Yoksulluk Sınırı Haber Bülteni* Aralık, 2014.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2010) *Kazanç Yapısı Araştırması*, 2010.
- TÜİK (2001) NACE Rev.2. Ankara.
- TÜİK (2015) <http://www.tuik.gov.tr/OncekiHBARama.do> Erişim Tarihi: 14.03.2015
- Ünal, I. L. (1996). *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*. Ankara: Epar Yayınları.
- Varlıer, O. (1982). *Türkiye’de kazanç eşitsizliklerinin nedenleri*. Gazi Üniversitesi Yayınları. Ankara.
- Woessmann, L. (2014). 10.9779/pauefd.542939. EENEE Analytical Report. No: 20.

Extended Abstract

Introduction

Hereby study was conducted to determine the relationship between the level of education and wage level of the employees registered in the KOSGEB database working in industry and service sectors. The aim of this study includes determining how the individual education investments create the difference of earnings at which education level, how the differences of the earnings are defined over the level of education, the wages at different levels of education according to the sectors and the factors affecting on monthly wages. In addition, it was searched whether the gender factor differentiates the wage level regardless the level of education. The study was carried out in the enterprises operating in industry and service sectors and registered in KOSGEB database in Afyonkarahisar province.

Method

In the study, "mixed research" method was used, which includes both quantitative and qualitative methods. In the quantitative dimension of the study, the sample selection was made in two stages. The stratified sampling method was used in the first stage and the cluster sampling method was used in the second stage. In stratified sampling, it is a type of sampling where sub-groups in the universe are guaranteed. The purpose of using this type of sampling is to obtain homogeneous subgroups. In the quantitative dimension of the study, "The relationship between Education, Employment and Wage Rates of Employees Working in the Industry and Service Sectors" questionnaire developed by the researcher was used, stratified sampling was used to take samples from the study population and the survey was completed with micro scale 32, small-scale 13, medium-sized 6 enterprises, total 51 enterprises and 576 employees. In the industrial sector, using computer-based random method, four principal, two-reserve, small-scale 200 enterprises from 12 main five reserves, micro-scale 459 enterprises from 27 principal, 8 reserve enterprises were determined. With the same method, 2 principal and 1 reserve from 6 medium-sized enterprises, from 25 small businesses 2 principal and 1 reserve, and five principal and two reserve enterprises were identified from 87 micro-scale enterprises. In the qualitative dimension of the study, with the semi-structured interview form in line with the purpose of the study, one female employee, seven male employees from industry sector, and four female employees and four male employees in the service sector were interviewed. In the analysis of the data, statistical techniques such as arithmetic mean, percentage, frequency, standard deviation, multiple linear regression models were used.

Findings

According to the results of the study, the level of education of female employees in the service sector is higher than that of male employees. It is determined that the bachelor's degree graduation in the industry sector and the degree of associate degree and bachelor's degree in the service sector have an effect on the wage level. Despite having the same level of education, female employees earn less monthly wages than male employees. It was found that both in industry and service sectors, there are less female employees than male employees. According to qualitative data of the study, it was found that level of education does not have a determining role on the wage level both in service and industry sectors.

It was also found that the monthly wages of employees both in industry and service sectors with vocational high school, general high school, primary school and secondary school graduation are under the national hunger threshold as defined by Turkish Statistics Institute.

Discussion and Conclusions

Although in both industry and service sector the primary school graduates earn the least monthly wage, monthly wage levels of primary school, secondary school and general high school graduates show similarity. Although male and female employees in the industry and services sectors have the same level of education, male employees receive higher monthly wages than female employees. In both the service and industry sector, monthly wages of male and female employees are made differently based on gender. The most obvious wage difference between male and female employees is observed in the service sector. The most effective variables on the monthly wage of male employees are education level, age, working sector, working year, trade union membership and the work done, and on the monthly wage of female employees, the level of education variable is effective. Female employees earn less monthly wages than male employees in both industry and service sectors. Male employees earn the highest monthly salary in the service sector, and the least in the industrial sector. The wage gap between male and female employees indicates that social gender factor dominates working life. It can be stated that the idea put forward by Human Capital Theory, that individuals can increase their future earning and lifelong income by investing in their education or other activities, has lost its actuality for the graduates of associate degree, high school, vocational high school, primary and secondary schools.